

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

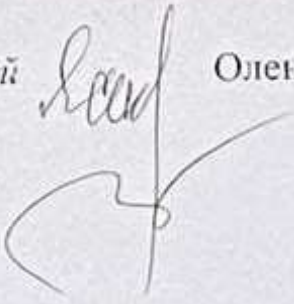
"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Проректор з навчально-методичної роботи
Карпін: Ю. МАШКАЛО

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань *07 Управління та адміністрування*
Спеціальність *073 Менеджмент*
Освітній рівень *перший (бакалаврський)*
Освітня програма *Менеджмент організацій і адміністрування*

Статус дисципліни *вибіркова*
Мова викладання, навчання та оцінювання *українська*

Завідувач кафедри *менеджменту, логістики та інновацій* Олена ЯСТРЕМІСЬКА

Харків
2021

ЗАТВЕРДЖЕНО на засіданні кафедри
менеджменту, логістики та інновацій
Протокол № 1 від 27.08.2021 р.

Розробник:

Демченко Г.В., к.е.н., доц. кафедри менеджменту, логістики та інновацій

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

Анотація навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна дозволяє сформувати знання щодо принципів і закономірностей ефективного управління ризиками підприємства. Основними завданнями вивчення дисципліни «Ризик-менеджмент» є: поглиблення та систематизація знань щодо сутності та класифікації ризиків підприємства; ознайомлення з методами ідентифікації, оцінювання, ризиками; формування практичних навичок щодо управління ризиками на підприємстві.

Завдяки вчасній ідентифікації підприємницьких ризиків і використанню методів управління ризиками для обґрунтування управлінських рішень, ризик-менеджмент закладає фундамент професійного та ефективного управління в умовах невизначеності.

Мета навчальної дисципліни: засвоєння студентами теоретико-методичних основ та підходів ризик-менеджменту, формування системи теоретичних знань і набуття професійних компетентностей щодо організації управління, аналізу, оцінювання та прогнозування ризиків задля забезпечення економічної безпеки та сталого функціонування підприємства.

Характеристика навчальної дисципліни

Курс	4
Семестр	7
Кількість кредитів ECTS	5
Форма підсумкового контролю	екзамен

Структурно-логічна схема вивчення дисципліни

Пререквізити	Постреквізити
«Менеджмент», «Економіка підприємства», «Прийняття та реалізація управлінських рішень», «Планування діяльності підприємства»	Дисципліни професійного спрямування за спеціальністю

Компетентності та результати навчання за дисципліною

Компетентності	Результати навчання
Обґрунтування рішень щодо управління ризиками у діяльності підприємства і адаптування теоретичних, методичних та організаційних підходів щодо діагностики системи управління ризиками з використанням економіко-математичних методів та моделей оптимізації рішень	Визначати ключові аспекти виникнення ризиків у діяльності підприємства
	Виявляти джерело й природу виникнення та прояву ризиків у внутрішньому середовищі підприємства під впливом конкурентного середовища
	Виокремлювати набір ризиків згідно з класифікацією та метою аналізу – оцінювання та прогнозування впливу ризикових ситуацій на діяльність підприємства

Обґрунтування рішень щодо управління ризиками у діяльності підприємства і адаптування теоретичних, методичних та організаційних підходів щодо діагностики системи управління ризиками з використанням економіко-математичних методів та моделей оптимізації рішень	Проводити відбір пріоритетних ризиків щодо їх виникнення, аналіз впливу невизначеності на якість прийняття управлінських рішень
	Відбирати та сформувати базу даних для проведення оцінювання ризиків функціонування та розвитку підприємства
	Проводити оцінювання ризикових ситуацій за обраними показниками і вимірювати розмір втрат у діяльності підприємства
	Формувати мету і завдання управління ризиками діяльності підприємства з урахуванням особливостей та рівня впливу окремих ризиків
	Обґрунтовувати рекомендації та пропозиції щодо удосконалення процесу управління ризиками підприємства
	Адаптувати обґрунтовані варіанти управління ризиками на основі стратегії розвитку підприємства
	Ідентифікувати ризики у діяльності підприємства
	Визначати найбільш ефективні методи управління ризиками у виробничо-організаційних сфері діяльності підприємства
	Використовувати потенційні методи управління ризиками для обґрунтування управлінських рішень
	Формувати програму управління ризиками та обґрунтування напрямів зниження ступеня ризику в діяльності підприємства
	Обґрунтовувати управлінські рішення якісного та ефективного управління ризиками у діяльності підприємства

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Теоретичні основи ризик-менеджменту

Тема 1. Економічна сутність та характеристика ризиків.

Поняття ризику, сутність та характеристика. Ризики за видами діяльності підприємства та їх особливості. Карта ризиків та її побудова для підприємства та структурних підрозділів. Структурна характеристика ризиків.

Тема 2. Класифікація ризиків за структурною характеристикою.

Критерії класифікації за характеристикою безпеки. Критерії класифікації за характеристикою схильності до ризику та вразливості. Критерії класифікації за характеристикою взаємодії з іншими ризиками. Критерії класифікації за характеристикою щодо наявності інформації про ризики. Класифікація за розміром ризику та характеристикою витрат, пов'язаних з ризиками. Специфічна класифікація ризиків. Класифікація ризиків щодо видів діяльності підприємства.

Тема 3. Показники ризику та методи його оцінювання.

Сутність, зміст та необхідність оцінювання ризику. Зони ризику залежно від розміру втрат та їх характеристика. Способи побудови кривих ймовірностей. Види втрат від ризику та особливості їх характеристики у процесі діяльності підприємства. Втрати у виробничому підприємстві та визначення їх розмірів у процесі виробництва продукції, надання послуг чи виконання робіт. Втрати в комерційному підприємстві та їх вимірювання. Втрати у фінансовому підприємстві та визначення їх на основі методів вимірювання.

Тема 4. Управління ризиками діяльності підприємства. Сутність та завдання управління ризиком. Процес управління ризиками. Ризик-менеджмент як система управління. Система ризиків та їх характеристика. Участь функціональних управлінських служб в управлінні ризиком.

Змістовий модуль 2.

Ризик-менеджмент підприємства.

Тема 5. Система управління ризиками підприємства.

Сутність, характеристика, мета та завдання системи управління ризиками. Обмеженість системи управління ризиками. Етапи управління ризиками. Система управління економічними ризиками підприємства. Системний підхід щодо управління економічними ризиками. Складові системи управління ризиками на підприємстві. Запропонована система управління економічними ризиками на підприємстві.

Тема 6. Ідентифікація та аналіз ризиків підприємства.

Виявлення ризиків – перший етап процесу аналізу та управління. Формування ризиків на основі зовнішніх та внутрішніх джерел інформації. Ризик-аналіз. Методологія та етапи ризик-аналізу проектів. Програмні продукти щодо кількісного ризик-аналізу. Основні принципи оцінювання ризиків та критеріальні показники. Оцінювання економічних ризиків підприємства та їх етапи. Кількісні методи оцінювання ризиків та їх характеристика. Якісні методи оцінювання ризиків та їх особливості. Особливості кількісних та якісних методів оцінювання економічних ризиків.

Тема 7. Методи управління ризиками на підприємстві.

Економічна сутність методів управління ризиками та їх характеристика. Способи управління економічними ризиками. Методи трансформації ризиків та їх характеристика. Методи фінансування ризиків та їх характеристика. Аналіз системи управління економічними ризиками на підприємстві.

Тема 8. Програма управління ризиками підприємства.

Підходи щодо аналізу та виявлення ризиків. Формування комплексу заходів щодо удосконалення процесу управління ризиками. Менеджмент

ризиків та його особливості. Програма управління ризиками та її удосконалення. Формування інформаційно-пошукової системи ризик-менеджменту підприємства. Керівництво щодо розроблення, контролю та перегляду програми управління ризиками. Процедури щодо розроблення, контролю та перегляду програми управління ризиками. Втрати, методи управління ризиками, організації управління ризиками тощо.

Перелік практичних занять, а також питань та завдань до самостійної роботи наведено у таблиці «Рейтинг-план навчальної дисципліни».

Методи навчання та викладання

Основним методом викладання за дисципліною є пояснювально-ілюстративний метод, що є інструментом вивчення теоретичного матеріалу, усі лекції представлені у вигляді презентацій з використанням Microsoft PowerPoint. Для досягнення компетентностей та результатів навчання також використовуються методи: дискусії (теми 1, 8); демонстрація ілюстративного матеріалу (теми 1 –8), моделювання професійних ситуацій (теми 4–8), робота в малих групах (теми 2, 3), кейс-стаді (тема 3, 4), різнотипні індивідуальні (теми 2 – 8) та групові роботи (теми 1 – 4), робота з джерелами статистичної інформації (тема 3) та нормативними актами (тема 1).

Порядок оцінювання результатів навчання

ХНЕУ ім. Кузнеця використовує накопичувальну (100-бальну) систему оцінювання.

Поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума, що дозволяє здобувачу скласти іспит, – 35 балів).

Порядок проведення **поточного оцінювання** знань здобувачів відбувається під час лекційних, практичних занять та виконання завдань.

Лекції: відвідуваність лекційних занять оцінюється в 1 бал за кожне заняття, максимальна кількість балів за відвідування – 12, за умови активної участі у дискусіях під час лекцій, відповідей на запитання за темою;

виконання здобувачем завдань за темами 1, 2 дозволить накопичити 6 балів;

контроль знань студентів щодо засвоєння лекційного матеріалу проводиться впродовж семестру під час проходження тестування за лекційним матеріалом, яке дозволить накопичити 8 балів, а також проходження експрес опитування, яке дозволить накопичити 7 балів.

Загальна кількість балів за лекційні заняття складає 33 бали.

Практичні заняття:

відвідуваність практичних занять оцінюється в 1 бал за кожне заняття, максимальна кількість балів за відвідування – 12, за умови активної участі у дискусії за темою та вирішення запропонованих завдань;

написання колоквиумів – підсумкових контрольних робіт, які складаються з практичних завдань за кожною темою та оцінюються в 7 та 8 балів, сумарно це дозволить отримати 15 балів. Загальна кількість балів за практичні заняття складає 27 балів.

Самостійна робота включає пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою, підготовка до тестових завдань, експрес опитування, контрольних робіт. Результати самостійної роботи перевіряються і оцінюються під час аудиторного поточного контролю – усних опитувань, доповідей і письмових робіт.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами

Під час семестрового контролю у формі екзамену підсумкова кількість балів з навчальної дисципліни (максимум – 100 балів) визначається як сума (проста) балів за результати успішності здобувача при поточному контролі.

Мінімально можлива кількість балів за поточний і модульний контроль упродовж семестру – 35. Здобувача слід вважати атестованим, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60.

Сумарний результат у балах за семестр складає: «60 і більше балів – зараховано», «59 і менше балів – не зараховано» та заноситься у екзаменаційну «Відомість обліку успішності» навчальної дисципліни.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Рейтинг-план навчальної дисципліни

Тема	Форми та види навчання	Форми оцінювання	Мак бал	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Ризик як економічна категорія				
Тема 1. Економічна сутність та характеристика ризиків	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 1	Економічна сутність та характеристика ризиків.	Робота на лекції, відповіді на питання.	1
	Практичне заняття 1	Завдання 1. Визначення показників ефективності фінансового рішення.	Активна робота на практичному занятті.	1
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Тема 2. Класифікація ризиків за структурною характеристикою	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 2	Класифікація ризиків за структурною характеристикою.	Робота на лекції, відповіді на питання. Перевірка індивідуального домашнього завдання.	3
	Практичне заняття 2	Завдання 2. Оцінка ефективності інвестиційних проектів	Активна робота на практичному занятті.	1
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання індивідуального домашнього завдання.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Тема 3. Показники та методи оцінки ризику	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 3	Показники та методи оцінки ризику. Виконання завдання "Експертна оцінка ризиків".	Робота на лекції, відповіді на питання. Перевірка завдання "Експертна оцінка ризиків".	5
	Практичне заняття 3	Завдання 3. Визначення ймовірностей подій на основі дерева ймовірностей.	Активна робота на практичному занятті.	1
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання домашніх завдань для самостійної підготовки та практичного завдання №3.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-

Тема 3. Показники та методи оцінки ризику	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 4	Показники та методи оцінки ризику.	Робота на лекції, відповіді на питання.	1
	Практичне заняття 4	Завдання 4. Визначення ймовірностей подій щодо успішного вирішення задач.	Активна робота на практичному занятті.	1
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання домашніх завдань для самостійної підготовки та практичного завдання №4.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Тема 4. Управління ризиками діяльності підприємства	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 5	Управління ризиками діяльності підприємства.	Робота на лекції, відповіді на питання.	1
	Практичне заняття 5	Завдання 5. Вибір рішень за допомогою дерева рішень (позиційні ігри).	Активна робота на практичному занятті.	1
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання домашніх завдань для самостійної підготовки та практичного завдання №5.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Тема 4. Управління ризиками діяльності підприємства	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 6	Тема 4. Управління ризиками діяльності підприємства. Проведення тестування.	Робота на лекції, ведення нотаток (конспекту). Проведення тестування.	9
	Практичне заняття 6	Написання поточної контрольної роботи.	Контрольна робота.	8
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Підготовка до контрольної роботи.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Практика ризик-менеджменту на підприємстві				

Тема 5. Система управління ризиками підприємства	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 7	Система управління ризиками підприємства.	Робота на лекції, ведення нотаток (конспекту).	1
	Практичне заняття 7	Завдання 6. Розрахунок очікуваного прибутку з використанням ймовірностей торгової кон'юнктури.	Активна робота на практичному занятті.	1
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання домашніх завдань для самостійної підготовки та практичного завдання №6.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Тема 5. Система управління ризиками підприємства	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 8	Система управління ризиками підприємства.	Робота на лекції, ведення нотаток (конспекту).	1
	Практичне заняття 8	Завдання 7. Розрахунок очікуваного прибутку з використанням ймовірностей торгової кон'юнктури.	Активна робота на практичному занятті.	1
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання домашніх завдань для самостійної підготовки та практичного завдання №7.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Тема 6. Ідентифікація та аналіз ризиків підприємства	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 9	Ідентифікація та аналіз ризиків підприємства.	Робота на лекції, ведення нотаток (конспекту).	1
	Практичне заняття 9	Завдання 8. Вплив факторів ризику щодо впровадження проекту.	Активна робота на практичному занятті.	1
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання домашніх завдань для самостійної підготовки та практичного завдання № 8.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Т е м	<i>Аудиторна робота</i>			

а 6. Ідентифікація та аналіз ризиків підприємства	Лекція 10	Ідентифікація та аналіз ризиків підприємства.	Робота на лекції, ведення нотаток (конспекту).	1
	Практичне заняття 10	Завдання 9. Вплив факторів ризику щодо впровадження проекту.	Активна робота на практичному занятті.	1
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання домашніх завдань для самостійної підготовки та практичного завдання №9.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Тема 7. Методи управління ризиками підприємств	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 11	Методи управління ризиками на підприємстві.	Робота на лекції, ведення нотаток (конспекту).	1
	Практичне заняття 11	Завдання 10. Визначення впливу ризиків при реалізації бізнес-плану надання нової медичної послуги	Активна робота на практичному занятті.	1
	<i>Самостійна робота</i>			
		Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання домашніх завдань для самостійної підготовки та практичного завдання № 8.	Контроль самостійної роботи не передбачено.
Тема 8. Програма управління ризиками підприємства. Проведення експрес опитування	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 12	Програма управління ризиками підприємства. Проведення експрес опитування.	Робота на лекції, ведення нотаток (конспекту). Експрес опитування.	8
	Практичне заняття 12	Написання поточної контрольної роботи.	Активна робота на практичному занятті.	9
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Підготовка до поточної контрольної роботи. Повторення пройденого теоретичного матеріалу для експрес опитування.	Контроль самостійної роботи не передбачено.	-
Іспит				40

Рекомендована література

Основна

1. Артим-Дрогомирецька З. Б. Економічний ризик / З. Б. Артим-Дрогомирецька. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 316 с.
2. Балджи М. Д. Економічний ризик та методи його вимірювання : навч. посіб. / М. Д. Балджи – Харків : Промарт, 2015. – 300 с.
3. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : [навч. посіб.] / Л. І.Донець. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
4. Жовніренко Г. О. Економічні ризики : навч. посіб. / Г. О. Жовніренко. – Донецьк : ДонІЗТ, 2011. – 142 с.
5. Кузьмін О. Є. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навч. посіб. / О. Є. Кузьмін, Г. Л. Вербницька, О. Г. Мельник. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – 212 с.
6. Матвійчук А. В. Аналіз і управління економічним ризиком: навч. посіб. / Матвійчук А. В. - Київ : Центр навчальної літератури, 2005. - 224 с.
7. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання : навч. посіб. / Н. І. Машина . – Київ : Центр навч. л-ри, 2003. – 187 с.
8. Мороз О. В. Оптимальне управління економічними системами в умовах невизначеності та ризику / О. В. Мороз. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2003. – 177 с.
9. Писаревський І. М. Управління ризиками : навч. посіб. / І. М. Писаревський, О. Д. Стещенко. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 124 с.

Додаткова

10. Кутащенко М. В. Сутність ризику і причини його виникнення / В. М. Кутащенко // Загальні питання економіки. – 2009. – № 1. – С. 45 – 48.
11. Михайловська І. М. Організаційно-функціональна структура відділу ризик-менеджменту зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві / І. М. Михайловська, О. С. Мантур-Чубата // Вісник Хмельницького національного університету, 2015. – № 3. – С. 161 – 164.
12. Мохор В. В. Изложение стандарта ISO 31000:2009 RISK MANAGEMENT. PRINCIPLES AND GUIDELINES на русском языке / В. В. Мохор, А. М. Богданов // Das Management, 2011. – № 3. – С. 5 – 18.
13. Мохор В. В. BS 31100:2008. Обращение с рисками : общие практические рекомендации / В. В. Мохор, А. М. Богданов // Das Management, 2011. – № 3. – С. 7 – 28.

14. Мохор В. В. Постатейная интерпретация ISO GUIDE 73:2009 Risk management – Vocabulary на русском языке / В. В. Мохор, А. М. Богданов // 36. наук. пр. ІПМЕ НАН України. – Київ : 2011. – Вип. 59. – С. 173 – 199.

15. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків : навч. посіб. / Т. С. Клебанова, О. В. Мілов, С. В. Мілевський та ін. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 262 с.

16. Федулова І. В. Ідентифікація ризику як складова ризик-менеджменту / І. В. Федулова // Інтелект ХХІ. – 2016. – № 4. – С. 29 – 45.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

17. Марцыновский Д. Обзор основных аспектов риск-менеджмента / Д. Марцынковский [Электронный ресурс] // Корпоративный менеджмент. – Режим доступа: http://www.cfin.ru/finanalysis/risk/main_meths.shtml.

18. Ризик менеджмент [Електронний ресурс]: конспект лекцій для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» першого бакалаврського рівня / Г. В. Демченко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 74 с.

19. ISO / IEC 31010:2009 Risk management – Risk assessment techniques [Electronic resource]. – Access mode: – http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=51073.

20. ПНС курсу «Ризик-менеджмент» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=634>